

sä syntynyt kryptinen 4Q289, joka suorastaan kutsuu pohtimaan viisauksetuksen funktiota liikkeessä.

Koska iso osa käsikirjoituksista on hyvin fragmentaarista, pienten ja sisällöltään usein toisarvoisten fragmenttien käsittely tuntuu toisinaan vievän liikaa tilaa. Teoksen suurimmat puutteet liittyvät kuitenkin heprean kielen vähäiseen käyttöön, mikä on harmillista sikäli, että teoksen kohdeyleisö – tutkijat ja opiskelijat – hyötyisivät kirjasta enemmän alkukielisen tekstin myötä. Ensinnäkin kommentaarista puuttuu heprealainen teksti, minkä takia lukijalla tulee olla käytettävissään jokin tekstiedio. Toiseksi hepreaa on käytetty valitettavan niukasti ja hieman epä johdonmukaisesti yksittäisissä kommentaareissa. Tämä on harmillista erityisesti silloin, kun alkukielisen termin maininta olisi olennaista käsitteen vivahteiden ymmärtämisen kannalta. Teknisistä puutteista huolimatta yksittäisiä rivejä ja käsitteitä koskevat huomiot tarjoavat myös teoksen suurimman annin. Ennen kaikkea Kampen osoittaa runsaasti kiinnostavia sanastollisia ja tematista yhteyksiä Qumranin viisaukset- ja muiden tekstien välillä, joskin viitteet jäävät toisinaan melko luettelomaisiksi.

Kaiken kaikkiaan teos täyttää kommentaarikirjallisuudelle asetetut vaatimukset oivasti: Kampen esittelee ja kokoaa yhteen melko kattavasti aikaisemmin saavutettuja tutkimustuloksia sekä tarjoaa kommentaareissaan lukuisia lisäviitteitä tekstien yksityiskohtaiseen tutkimiseen. Ennen kaikkea hän nostaa tiedeyhteisön huomion kohteeksi useita vielä melko tuntemattomia tekstejä, joiden pariin yhä useammat toivottavasti löytävät tiensä tuoreen teoksen myötä.

**ELISA UUSIMÄKI
TEOL. MAIST., HELSINKI**

NIKO HUTTUNEN Uusi testamentti ja antiikin filosofia: Tutkimusnäkökulmia. Suomen Eksegeettisen Seuran julkaisuja 101. Helsinki 2011. 133 s.

Nuori nainen kävelee kauniissa välimerellisissä maisemissa. Kaikki on viatonta ja puhdasta, kunnes jostain ilmestyy häikäily. Valkea sarvipää viettelee neidon ja ui tämä selässään Kreetalle, josta minolaisen kulttuurin aarteet aikanaan rantautuivat nykyisin neidon nimeä kantavalle mantereelle. Myytti Europe-neidon ryöstöstä on antanut inspiraatiota monenlaisille tulkinnoille ja siitä esiintyy erilaisia versioita jo antiikin lähteissä. Se esimerkiksi kuvaa sivistyksen saapumista Eurooppaan. Läntisen kulttuurin itseymmärrykselle tarina on ollut niin tärkeä, että se on toiminut lukemattomien asioiden ja tilojen kuvituksena muistuttaen mantereiden myyttisestä menneisyydestä.

Kristinuskokaan ei varhaisessa vaiheessa voinut jäädä omaksi saarekkeeksi vaan sen tuli ennen pitkää rantautua pitkien intellektuaalisten perinteiden mantereelle. Kun kristilliset yhteisöt ja kirjoittajat hakivat paikkaansa oman aikansa yhteiskunnassa, he ammensivat välineensä ympäröivästä kulttuurista, jonka kasvatteja he luonnollisesti olivat. Kristillisen ajattelun historiaa käsittelevissä tutkimuksissa on toisinaan arvotettu varhaisten kristittyjen tekemiä filosofisia valintoja eri tavoin. Missä vaiheessa kirkko astui valkean pakanallisen härän selkään ja menetti aatteellisen viattomuutensa? Jotkut katsovat luopumuksen alkaneen esimerkiksi konstantinolaisesta käänteestä (Milanon edikti v. 313) tai Nikaiassa vuonna 325 pidetystä konsiilista. Kaikkein äärimmäisissä teorioissa luopumuksen nähdään alkaneen jo Uuden testamentin teksteissä.

Tätä taustaa vasten dosentti Niko Huttusen teos *Uusi testamentti*

ja antiikin filosofia tarjoaa hyödyllisiä näkökulmia varhaisten kristittyjen ja heidän aikansa filosofien väliin suhteeseen. Aihepiirin laajuuteen nähden sivumäärältään varsin suppeaksi rajattu teos jakautuu johdannon ja loppukatsauksen lisäksi viiteen pääluokkaan. Huttunen käsittelee monia Uuden testamentin tekstejä, mutta kuten teoksen alaotikko kertoo, kyseessä ei ole systemaattinen kokonaisuus aiheesta vaan valikoima erilaisia näkökulmia laajaan kokonaisuuteen.

Esiteltyään vertailevan tutkimukseen liittyviä periaatekysymyksiä Huttunen siirtyy käsittelemään kysymystä Jeesuksesta filosofina. Oliko Jeesus kynnikko tai muuten filosofimainen hahmo? Huttunen vastaa kysymykseen huomauttamalla, että on erotettava toisistaan varsinainen historiallinen Jeesus ja häntä myöhäisempien tekstien (mm. evankeliumit) Jeesus-kuva. Joko-tai-asetelma ei ole tutkimuksen kannalta hyödyllinen, vaan huomiota tulee kiinnittää teksteissä esiintyviin samankaltaisuuksiin. Esimerkkinä Huttunen viittaa Jeesuksen opetukseen väkivallattomuudesta (Matt. 5:38–48; Luuk. 6:27–36) ja vuorisäärän seksuaalietiikkaan. Johanneksen evankeliumin kuva hyvän paimenen kuolemasta (Joh. 10:11–13) selittyy Huttusen mukaan enemmän antiikin sankarikultista kuin syntien sovituspöytä käsin. Hän kuitenkin torjuu ajatuksen Jeesuksesta kynnikkona, sillä hellenistisen kulttuurin piirissä kirjoitetut evankeliumit olisivat voineet esittää Jeesuksen paljon filosofisemmassa valossa kuin tekevät; historiallinen Jeesus lieneekin vielä vähemmän kynnikko kuin hänestä kertovat tekstit antavat ymmärtää.

Seuraava, Paavalia käsittelevä luku on kirjan parasta antia ja tarjoaa lukuisia hyviä esimerkkejä teoksen aihepiiristä. Luvun jälkeen Huttunen tekee filosofisen U-käännöksen vaihtaessaan tarkastelunsa tulokulmaa "Antiikin filosofiasta Raamattuun". Siinä missä Jeesus- ja Paava-

li-luvuissa lähtökohtana olivat kristilliset tekstit, siirrytään nyt tarkastelemaan kristillisiä tekstejä antiikin muista filosofisista teksteistä käsin. Luku tarjoaa näkökulman, joka on suomalaiselle lukijalle suhteellisen harvinainen.

Viimeisen pääluvun idea on hermeneuttinen. Huttunen käy aihepiiriä läpi lähinnä tanskalaisen professori Troels Engberg-Pedersenin töihin nojaten ja keskittyy pääasiassa Paavalin ja stoalaisuuden väliseen suhteeseen, mistä syystä antoisa luku jää hieman suuntaa-antavaksi. Koko teoksen näkökulmasta kokonaisuus olisi olennaisesti hyötynyt, mikäli myös Martha Nussbaum ja Richard Sorabji olisivat saaneet tässä osiassa enemmän tilaa. Luku seuraavassa loppukatsauksessa Huttunen summaa tapaustutkimuksille perustuvan teoksensa pääidean: tutkimuksessa on tehtävä ero ideologisten ja empiiristen väitteiden välillä. Vaikka kirjoittaja eksplisiittisesti julistaisikin oman aikansa filosofian olevan silkkää hullutusta, hän saattaa silti koko tuotannollaan osoittaa riippuvuutensa siitä. Tämä johtaa monenlaisiin samankaltaisuuksiin, jotka ovat tutkimuksen kannalta hedelmällisiä.

Uusi testamentti sellaisena kokonaisuutena kuin sen tunnemme oli vasta muotoutumassa aikana, jota Huttunen pääsääntöisesti kuvaa, ja 27 kirjaa käsittävä kokoelma vahvistettiin 380-luvulla. Sen sijaan Epiktetos ja Paavali olivat toistensa aikalaisia, Kleantes eli noin 300-luvulla eKr. ja Tertullianus kirjoitti toisen ja kolmannen vuosisadan taitteessa. Kronologisesti ajatellen esimerkiksi Jeesusta ja Paavalia käsittelevät luvut olisivat voineet teoksen dispositiossa olla myös toisin päin, sillä (aidot) Paavalin kirjeet ovat evankeliumeja vanhempia.

Huttusen metodinen nyrkkisääntö on keskittyä tekstien välisiin samankaltaisuuksiin. Tekstien väliset erot olisivat kuitenkin ansainneet enemmän palstatilaa. Uuden testamentin nuorimmissa teksteissä

kristinusko on vielä hyvin nuori liike, myöhemmissä teksteissä rajankäyntiä filosofian kanssa käydään jo erilaisissa oloissa. Otan eskatologisen esimerkin: kun Paavali käsittelee yläilmoihin tempaamista ja muita maailmanlopun odotukseen liittyviä kysymyksiä Uuden testamentin vanhimmassa tekstissä eli 1. Tessalonikalaiskirjeessä, on argumenttien suhde aikalaisfilosofiaan jonkin verran erilainen verrattuna Uuden testamentin nuorimman tekstin, 2. Pietarin kirjeen näkyyn maailmanlopusta taivaankappaleiden sulamisena.

Vastaavista syistä ”Uuden testamentin” vertailu on monessa mielessä hankalaa, sillä yksittäisistä teksteistä tuli osa auktorisoitua kirjajakokoelmaa vasta vuosikymmenien kuluttua. Johdannossa Huttunen joutuukin tekemään pienen (sic) laajennuksen varhaiskristillisyyden suuntaan (s. 7). Tästä syystä teoksen metodiossa olisi voinut olla hieman laajempi ja valaista myös lyhyesti Uuden testamentin eri tekstien kuin myös eri filosofikoulujen erityiskorostuksia niiden samankaltaisuuksien ohella. Toisaalta metodikysymykset läpäisevät koko teoksen ja eri tutkimusnäkökulmat antavat lukijalle myös metodisia virikkeitä. On selvää, että tekijän on tehtävä rajauksia näin laajaa aihepiiriä käsitellessään. Huttunen tarjoaa lukijalle hyödylliset viitteet esimerkiksi Pierre Hadot’n ja Martha Nussbaumin teoksiin, joiden avulla voi siirtyä pohtimaan antiikin filosofian luonnetta.

Huttusen kirja tarjoaa kiinnostavia näkökulmia siihen, mitä kristillisen ajattelun kehittyminen kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa käytännössä merkitsi. Varsinkin protestanttien on toisinaan ollut hankala ymmärtää, että Johanneksen evankeliumin alussa kuvattu Sanan lihaksi tulo merkitsi myös kristillisen uskon tuloa osaksi ympäröivää kulttuuria. Aina ajoittain pyritään löytämään viaton ja puhdas kristinusko sitä ympäröivän filosofisen kuonan

keskeltä. Tällaisen kontaminaatiomallin kannattajat epäilemättä näkevät filosofian häräksi naamiotuneena Zeuksena, joka on houkutelut kristillisen kirkon rappiolliselle ihmisviisauden tielle.

Itse suhtaudun tällaisiin selityksiin varauksellisesti. Huttusta lainaten: ”Ideologiset väitteet esittävät sen, miten asioiden pitäisi kirjoittajan mielestä olla. Empiirisesti tilanne voi kuitenkin olla toinen kuin ideologisessa katsannossa haluttaisiin” (s. 121). Tietty ambivalenttisuus on tosin näkyvissä jo Paavalilla (esim. viisaus hulluutena, 1. Kor. 1) ja muillakin varhaisilla kirjoittajilla, joista Huttunen viittaa esimerkiksi Tertullianuksen tunnettuun lausumaan Jerusalemissa ja Ateenasta teoksessa *De prescriptione haereticorum* (VII, 9). Paavalin kohdalla Huttunen muistuttaa, että kirjoitus ”voi olla samanaikaisesti poleeminen pakanamaailmaa kohtaan ja silti omaksua pakanallisesta filosofiasta paljon” (s. 54). Toteamus sopii myös Tertullianukseen, jonka poleemista suhdetta aikansa filosofiaan Huttunen johdannossaan ruotii.

Mielestäni Tertullianuksen henkilökohtaista asennetta kiinnostavampi seikka on se, että hän näyttää mainitussa kohdassa ajattelevan kristillisten ja filosofisten – platonististen ja stoalaisten – elementtien olevan suhteellisen selkeästi erotettavissa toisistaan (”...viderint qui stoicum et platicum et dialecticum christianismum protulerunt”). Tutkijalle tällainen erottelu ei kuitenkaan ole kovin yksinkertainen tehtävä; Huttusen oma näkemys eroaakin Tertullianuksen esittämästä (esim. s. 110).

Todettakoon vielä, että kirjan kansi on erittäin tyylikäs. Europen ryöstöä kuvaava mosaiikki antaa käsiteltävälle aiheelle kulttuurihistoriallista perspektiiviä. Kaikesta päätellen Huttunen ei näe neidon joutumista härän selkään aitoa ja alkuperäistä kristillistä uskoa uhkaavana pakanallisena ryöstönä – ennemminkin päinvastoin. Jos haluamme ymmärtää ensimmäisiä kristittyjä ja

heidän aikaansa, pelkkä Raamattu ei riitä lähteeksi.

Varhaisen kristinuskon ja Uuden testamentin kirjoitusten tarkasteleminen osana oman aikansa ajatusmaailmaa ja kulttuuria antaa toivoa siitä, että kristillinen ajattelu voi rautautua yhä syvemmin myös oman aikamme mantereelle. Kristillisen ja profaanin ajattelun välisen dialektiikan ymmärtämisessä Huttusen tarjoamat tutkimusnäkökulmat ovat hyödyksi. Filosofianhistoriallinen näkökulma on myös hedelmällistä maaperää esimerkiksi teologisten oppiaineiden sekä teologian ja muiden aihepiiriin lähitieteiden väliselle vuoropuhelulle.

JOONA SALMINEN
TEOL. MAIST., HELSINKI

RAIMO HAKOLA & OUTI LEHTIPUU

**Alussa oli Sana:
Kirkkokäsikirjan evankeliumitekstien kommentaari.
1. vuosikerta. Helsinki:
Kirjapaja 2013. 407 s.**

Suomen pienellä kielialueella julkaistaan harvoin tieteelliseen raamatuntutkimukseen perustuvia kommentaareja. Parikymmentä vuotta sitten ilmestyivät saksasta suomennetut Das Neue Testament Deutsch -sarjan kommentaarit. Sen jälkeen on ilmestynyt eksegeettien kirjoittamia Uuden testamentin selityksiä, mutta niillä on tavoiteltu laajempaa lukijakuntaa kuin ammatti-teologeja. Raamatuntekstien kanssa työskentelevän seurakuntapapin on täytynyt lukea vieraskielisiä kommentaareja halutessaan perehtyä uudempaan eksegeettiseen tutkimukseen. Verkkokauppojen aikana se on mahdollista, joskin arkisen seurakuntatyön paineissa vaivalloista. Hakolan ja Lehtipuun teos on tullut huutavaan tarpeeseen.

Kokonaisten raamatunkirjojen kommentaarien sijaan tekijät ovat

kirjoittaneet kommentaarit kirkkokäsikirjan ensimmäisen vuosikerran evankeliumiteksteihin. Valinnalla on kaksi puolta. Koska selitettäväksi tulee näin vain osa evankeliumin kohdista, valmistuu kirja nopeammin ja saarnaa valmistava pappi löytää kätevästi tarvitsemansa kohdan.

Valinta kuitenkin pakottaa toisoihin. Ainakin kolmessa kohdassa kirjaa kerrotaan, mikä on Luukaalle tyypillisen esimerkkikertomuksen tarkoitus. Samoin samarialaisten taustaa ja heidän uskontonsa muotoja esitellään kahdessa kohdassa laajahkosti. Koko evankeliumin selitys olisi voinut olla yhtenäisempi. Pitäytyminen vain käsikirjan tekstien selittämiseen hankaloittaa kommentaarin käyttämistä muussa seurakuntatyössä kuin saarnanvalmistuksessa. Jos kokonaisten evankeliumien selittäminen on liian työlästä, olisi voinut laatia raamatunkohtien järjestyksessä etenevän kommentaarin, johon otetaan mukaan pääosin vain käsikirjan tekstit. Väliin jäävät katkelmat voisi käsitellä lyhyesti tai jättää selittämättä. Tällaisella kirjalla olisi laajempaa käyttöä. Myös asiasanahakemisto olisi monipuolistanut kirjaa. Sen avulla voisi etsiä tietoa jostakin yksityiskohdasta, vaikkapa jo mainituista samarialaisista.

Kirjasta ei käy ilmi, minkä selityksen kumpikin tekijöistä on kirjoittanut vai ovatko he tehneet tiivistä yhteistyötä. Kirjoitustyylistä voi toisinaan päätellä, kumman kynänjälkeä lukee. Joskus olisi kiinnostavaa tietää arvailua varmemmin, kumpi on sanojen takana.

Hakola ja Lehtipuu analysoivat tekstejä paljolti kertomuksen tasolla ja liittävät mukaan historiallista taustaa, joka auttaa ymmärtämään selitettävää raamatunkohtaa. He eivät juutu historiallisiin kiistelyihin siitä, miten asiat ovat "oikeasti" tapahtuneet. Ratkaisu mahdollistaneen sen, että monin eri tavoin Raamatun historiallisuuteen suhtautuvat teologit voivat käyttää kommentaaria työssä apuna.

Kirjoittajat lupaavat esipuheessaan antaa esimerkkejä siitä, miten tekstejä on kirkossa ja yhteiskunnassa tulkittu eri aikoina. Lupaus on innostava. Kirjaan tarttuu toiveikkaana. Löytäisinkö tästä kaiken tarvitsemani taustan saarnalleni? Lupaus on suurempi kuin lopputulos. Kirjoittajat kyllä tuovat runsaasti hyviä esimerkkejä joistakin ensimmäisten vuosisatojen kristillisistä kirjoituksista, muun muassa Justinos Marttyyrin kirjoituksista, Apostolisten isien kirjoituskokoelmasta ja esimerkiksi Origeneelta ja Augustinukselta. Raamatuntekstien synty-ympäristöä he valottavat varhaisilla juutalaisilla teksteillä sekä antiikin Rooman ja Kreikan kirjallisuuden kohdilla. Esimerkit on valittu asiantuntevasti. Se kertoo osaltaan siitä, että nykyeksegetiikka on Raamatun kaanonin ulkopuolelle ulottuva tieteenala.

Saarnaa valmistavalle papille vanhan ajan tulkinnanhistoria ei kuitenkaan yksin riitä. Lutherin teksteihin kirjoittajat viittaavat joitakin kertoja, mutta sitä uudemmat tulkintaja vaikutushistorian esimerkit jäävät satunnaisiksi ja toisinaan vain maininnoiksi ilman tarkempaa analyysia. Esimerkiksi 16. sunnuntain heluntaista selityksessä mainitaan vain ytimekkäästi, että Søren Kierkegaard omisti Jeesuksen puheelle teoksen, jossa linnut ja kukat ovat esikuvia kuuliaisuudelle, ilolle ja tässä hetkessä elämiselle.

Selitysten tyyli vaihtelee. Joissakin pitäydytään historiallisen taustan tarkastelun, kertomuksen analyysin ja lyhyen varhaisen tulkinnanhistorian tasolle. Toisissa selitys päättyy ydinsanomien lyhyeen, omasanaiseen tiivistämiseen. Näin siitähän huolimatta, että alkusanoissa kirjoittajat toteavat, etteivät he pyri ohjaamaan lukijoitaan yhden "oikean" tulkinnan suuntaan, vaan nostavat esiin eri suuntiin vieviä langanpäitä. Monet sanomien tiivistämiset ovat oivallisia ja voivat tarjota saarnanvalmistukseen hyviä ideoita. Joukossa on kuitenkin myös yllättävän perinteisiä ja raamatun-